

Reuter Lajos

Dr. Reuter Camillo: arckép és pályarajz

II. rész: Szakmai munka Pécssett¹

A pécsi egyetemen és a klinikán

„Pécs az első világháború előtt virágzó kulturális és gazdasági központ. Az egyetem odaköltözése azonban még egy ideig nem lehetséges a szerb megszállás miatt, amely nagyon megviselte a várost. Ezt jól mutatja, ahogy nagyapám, ifj. Reuter Camillo felidézi az akkori állapotokat: a kisiskolákból is elvitték az összes padot és széket, így a gyerekeknek a földön ülve kellett tanulniuk. A következő mondás járta: 'Mi végett vagyunk a földön? Mert a szerbek elvitték a padokat.'

A pécsi egyetemi tanévet Klebelsberg Kuno miniszter nyitotta meg 1923. október 24-én. Az új intézményt a lakosság hidegen fogadta, mert attól féltek, hogy az ideköltöző sok ember miatt drágulnak az árak. De az ellenkezője történt, az egyetem fejlődést hozott.

A tanárok és alkalmazottak óriási feladatra vállalkoztak az egyetem megszervezésével. Laboratóriumi eszközökről, épületekről, lakásokról, könyvtárról kellett gondoskodni. Sok diák leszerelt katona volt, vagy az elcsatolt területekről jött Pécsre. Az új egyetem próbálta támogatni őket, különösen dr. Entz Béla sietett a segítségükre, kollégiumot szervezett a részükre.” (RF)

Pozitív hangon ír az új egyetemről Schweitzer József is *A pécsi izraelita hitközség története* c. könyvében: „... hálásan kell gondolnunk arra, hogy a pécsi egyetem tanárai a meg-alázott és jogfosztott zsidósággal való együttérzésről és a numerus clausus elleni tiltakozásukról tesznek tanúságot, noha azt a törvény révén végre kellett hajtaniuk. Felfogásuk bizonyosságul dr. Halasy-Nagy József rektor, a jogi és az orvosi kar dékánja társaságában megjelenik egy hazafias istentiszteleten a pécsi zsinagógában...”² Közli azt az adatot, hogy az 1924/25. tanévben az orvosi karon 680 hallgató közül 299 zsidó vallású volt.³ (Halasy-Nagy az 1923/24-es tanévben volt rektor.)

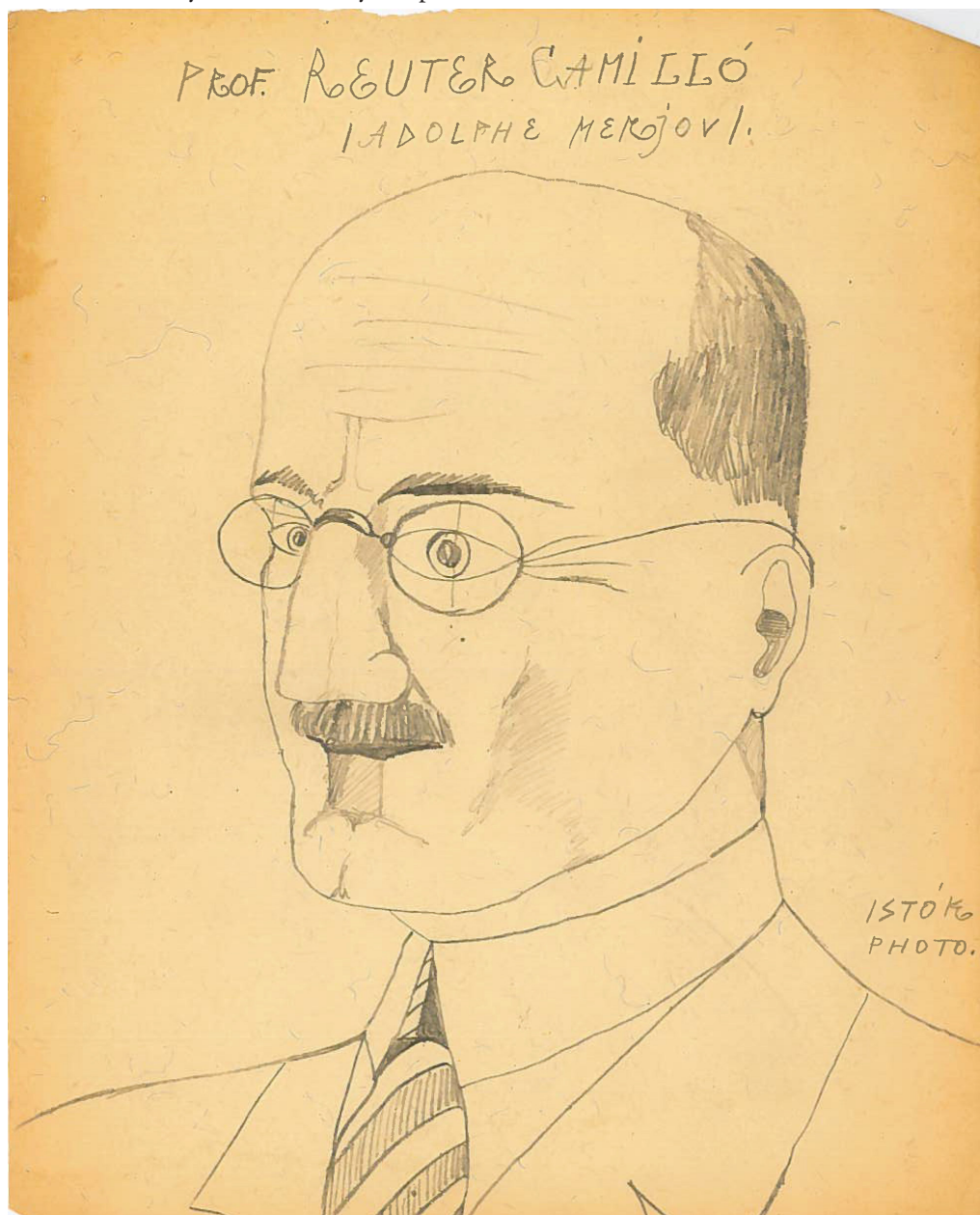
„Dédapám 1918-tól 1945-ig állt a pozsonyi, majd a pécsi ideggyógyászati klinika élén. Tevékenységéről, alkotásairól nagyanyámtól (ifj. Reuter Camilloné), dédapám lányától (dr. Reuter Carmen) és a rá emlékező iratokból tudtam meg sokat. Pozsonyban és Pécsen egyaránt nehéz feladat hárult rá, neki kellett

1 A családnál fennmaradt, jelentős forrásértékkel bíró, dokumentumokat tartalmazó szöveget változtatás nélkül közöljük. Terjedelmi okokból a közlemény három részben jelenik meg, az első részt folyóiratunk 2014/2. számában adtuk közre. A források szövegeit betűhíven közöljük. Reuter Fanni (RF) szövegrészeit behúzott bekezdéssel, az idézett forrásokat dőlt betűvel jelöljük. (– a szerk.)

2 SCHWEITZER 1966. 99–100.

3 SCHWEITZER 1966. 99–100.

megszerveznie az ideggyógyászatot, ő volt a pécsi orvostudományi egyetem első elme- és idegkórtani professzora. Pécsen, a szerbek által kifosztott városban nehezebb dolga volt, de dédapám nem csüggedt, igaz, elkeserítették az országgal történt igazságtalanságok. Az egyetemet többször is meg akarták szüntetni pénzügyi okok és diákhány miatt, de ő annál inkább szervezte a kulturális életet, és tanítványait a tudományok ápolására nevelte”. (RF)

1. kép
Istók László, egyik neves rajzoló betegének képe Reuter Camillóról

Részt vett a pécsi klinika kialakításában. Pekár 1922. július 26-i levelében ezt írja: „Tóth Lajos államtitkár úr sulyt helyez rá, hogy a részletes tervek mielőbb elkészüljenek, mert a közel jövőben végig az egész vonalon meg akarják indítani az építkezést. A te klinikádon az is tervbe van véve, hogy Te és orvosaid bent fognak lakni. Tehát ezt is bele kellene kombinálni.” (Levél a család tulajdonában.) Úgy látom, nagyapám erélyesen, határozottan, céltudatosan szervezte meg a klinikát, és keményen küzdött az intézmény és a betegek gyógyítása érdekében. 1924. április 1-jén levelet írt egy kormány megbízottnak: „Kedves Barátom! ... eleve tiltakozom ezen önkényes kisajátítás ellen. De másrészt magának a klinikának is szüksége van ilyen istállókra, ujak építését pedig nem remélhetem... De nem egyezhetem bele már azért sem, mert az ideg- és elmeklinika mint minden más elmeegógyító intézet jogilag nézve intézet jellegével bír és minden ott előforduló dolog vagy eseményért jogilag a klinika igazgatója viseli a felelősséget. Már pedig én semminemű felelősséget nem vállalhatok egy olyan intézetért, melybe idegen, nem az én rendelkezésem alá tartozó egyének ki és bejárhatnak s ott tesznek-vesznek... én semmi körülmények között egy tapodtat sem, nehogy egy istállót nem engedek át senkinek sem és szilárd elhatározásom a végső konzekvenciákat is levonni belőle. Ha kívánod ezt hivatalos formában is hajlandó vagyok megírni.

Másik kérésem oda irányul, hogy lennél szíves megakadályozni a következő lehetetlen dolgot. Az építési bizottsági ülésen Schmidt Tóni azt az abszurd ideát emlegette, hogy a kórházi átalakítási munkálatok tartamára az apácákat az elmeosztály egy ideiglenesen elválasztott részébe lehetne áttelepíteni. Én már akkor megmondtam neki, hogy ez abszurdum és az osztály jogi jellegével összeegyeztethetetlen”. (Levél a család tulajdonában.)

1923-ban az egyetemi tanári testület előtt támogatja dr. Kluge Endre kérelmét magántanári képesítésre. Kluge Budapesten szerezte meg orvosi oklevelét. „Tanulmányaiából egy fél évet a dijoni francia egyetemen hallgatott, majd Németországban, Svájcban, és Franciaországban volt tanulmányúton. 1913. és 1914. évben két éven át agyvelő szövettannal foglalkozott a Schaffer Károly dr. egyet. ny. r. tanár vezetése alatt álló Bpesti Pázmány Péter tud. egyetem agyvelőszövettani intézetében. A háború első napjaitól a forradalom kitöréséig mint katona szolgálta hazáját s 44 hónapot a tűzvonalban töltött... Tudományos érdeklődése őt állandóan modern tudományos pszichiátria színvonalán tartotta, ezt részben klinikai és laboratoriumi munkálkodással, részben számottevő irodalmi működésével bizonyította be, amennyiben 1918 óta 18 tudományos orvosi dolgozata jelent meg, melyek a külföld részéről is kellő méltatásban részesültek...” (Kézirat.)

Reuter Camillo írja tovább könyvismertetéseit. 1924-ben jelent meg Oswald Bumke műve, a *Lehrbuch der Geisteskrankheiten* Münchenben. „Krapelin monumentalis munkája óta az első tankönyv, mely bennünket kritikailag tájékoztat az elmekórtan mai állása felől.” Egyetértően írja, hogy „nem a laboratoriumi munkálkodás, hanem az exact klinikai észlelés érvényesüljön újból az orvosi gondolkodásban. Az újabb elmekórtani irodalomban alig találunk értékesebb munkát mint az előttünk fekvőt.” (Kézirat, é. n.) Azt hiszem, ez a vélemény is mutatja nagyapám gyakorlatközpontú orvosi munkálkodását.

Az *Orvosi Hetilap*ban válaszaik jelennek meg beküldött kérdésekre, 1925 végén pl. *Néhány szó az ejaculatio praecoxról* címmel: „Azt kérdezi még collega úr, hogy Freud elmélete alapján nem szerepelnek-e itt elnyomott kényszerképzetek az ejaculatio praecox létrejöttében. Erre is az a válaszuk, hogy nem. Mert hiszen kényszerképzeteket nem lehet elnyomni, hisz azért 'kényszer'képzet. Ha pedig el lehet nyomni, már nem kényszerképzet. Freud elméleté-

nek egyet-mást tagadhatatlanul köszönhetünk, de mindenre ráhúzni, ahogy kritikátlansággal szokták, még sem lehet. Therapiai értéke pedig semmi.”⁴

Agilis, odaadó szervezői munkájáért és persze tudásáért a professzori kar megválasztja dékánnak. Először 1925 és 1928 között dékán. 1925. október 5-én az egyetem ünnepélyes tanévnyitó beszédében ezeket mondta:

„Valamikor réges-régen, – mintha mese volna – mi is voltunk fiatalok, úsztunk a boldogságban, nagy terveket szőttünk, örömmel dolgoztunk messze és magasztos célokért küzdöttünk, remélve, hogy azokat el is érhetjük s a nyugvó nap sugarai aranyozzák be életünk öreg napjait. Mennyire másképp történt minden. Életünk derekán borulni kezdett a szemhatár, itt-ott még áttörte a borulatot a reménység sugara, de véresebb felhők tódultak fel a mélyből. Mint a madarak a vihar előtt, úgy nyugtalanokdtek az emberek. Mint napfogyatkozáskor homályosul a látásunk, úgy akkor kezdtünk nem tisztán látni, nem ösmertük föl az igaz és nem igaz barátokat. Míg azután a tornyosuló felhőkből, mint a villám, egy gyilkos tör fénye bevilágított a sötétbe s látni engedett tisztán. Nagy zűrzavar támadt erre, az álnok, a hamis szívűek megijedtek, félve a leleplezéstől arcukat elfedve, homályosságban reméltek maradni, mások mint a kígyók, zajtalanul, simán siklottak tova s sziszegtek hamisságokat az emberek fülébe, ismét mások a zavart igyekeztek fokozni, hogy rejtett céljaikat elérhessék. A nagy világosságra csak a magyar maradt nyugodtan, mert lelkiismerete tiszta volt. Sohasem hitte senki, hogy a Kárpátok bérceit meg kell a haza védelmére erősíteni. A magyar nyugodt volt, mert lelkiismerete nyugodt volt. E hazában soha senki sem bántotta egymást, nem bántotta soha senki a szomszédot, megelégedtünk azzal, amink volt, s nem kívántuk a másét, nem haragudtunk senkire s nekünk sem mutatott haragot senkisé – úgy láttuk. A ránk szakadt vész viharban azonban a mi hazánk is tüzet fogott, mint egy ember sietett mindenki a védelmére s minden egyes – oroszlánként küzdött a honért.

... ahol egész férfi kellett, mindenütt ott volt a magyar, ahol a hősök termettek, ahol a veszedelem a legnagyobb volt. Nem volt a világégésnek egy talpalatnyi területe sem, melyet magyar hősök vére ne áztatott volna... S midőn úgyszólván már csak asszonyok és gyermekek voltak idehaza, undok férgek, útálatos varangyok bújtak elő oduikból, mérges leheletükkel megfertőzték a levegőt s elbódították az embereket. Csak ezt lesték az álnok barátok, kik azelőtt meghunyászkodva csúsztak a magyar előtt, most a megsebzett oroszánt rugdosták, mint a mesebeli számár. Északról és délről, keletről és nyugatról megrohanták védekezésre képtelen drága hazánkat, darabokat téptek ki testéből, s ezért ma Csonkamagyarországon kell élnünk. Ezer éve a Kárpátoktól az Adriáig a mienk volt ez a föld, hogy azután Abdera, akarom mondani Trianon bölcsei a rablást szentesítsék... Mi nemsokára eltávoznak a földi létből s a ti vállaitokra háramlik visszaszerezni azt, amit ezer éve birtunk. Azonban e küzdelemhez erő kell s ebben az erőgyűjtésben akarjuk mi kivenni a részünket, hogy azután fölverteze teljesíthessék a föladatokat. Az egyetem a tudomány fegyvereit akarja nektek nyújtani, azonban csak úgy használhatjátok az egyetem tanításait, ha azok véreteké válnak. A magyarok műveltségbeli felsőbbsege volt az az erő, mely ezer éven át vezetőkké tett bennünket e hazában s melyet ezért Magyarországnak is hívnak. A német Schulmeister tette naggyá s egységessé hazáját, tudásukban rejlett az erő s rejlik ma is, mikor megtépázva, de le nem győzve most is fönn tartja hatalmi tekintélyét. Ez példaképpül szolgálhat megfogyatkozott nemzetünknek...

⁴ Orvosi Hetilap 1925. (69): 48. 1185–1186.

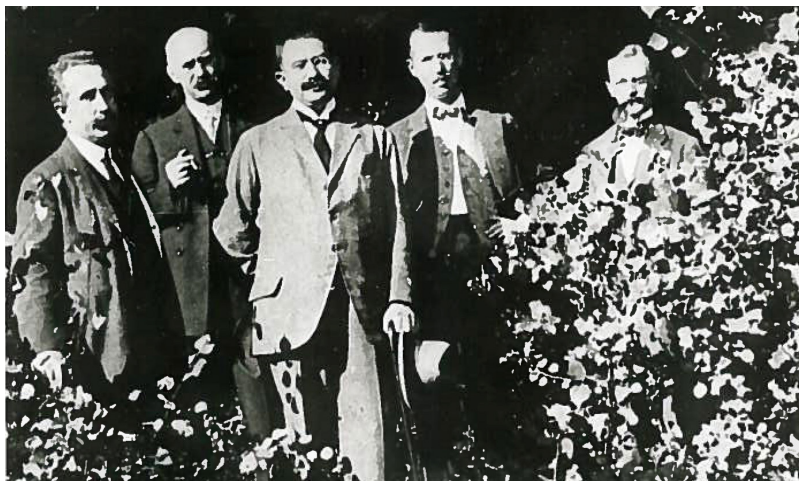
Magyar földön születtünk, magyar levegőt szívunk, magyar nyelven beszélünk s magyar földben akarunk pihenni, minden porcikánkkal, minden gondolatunkkal magyar hazánkon szeretettel csüngjünk. Valamikor ős szittyja szájából fakadt a szó: nem boldog a magyar – cassandrai jóslat volt – most bekövetkezett.

*Most rajtatok a sor, ti vagytok a mi reménységünk, hogy boldog lesz még a magyar, föltámad még – Magyarország!*⁵

Jakab Irén dr. így értékelte évtizedek múlva Reuter beszédét: „... amikor a diákjaihoz szólt, mint dékán, az 1925-26-os tanév megnyitásakor, az akkori időknek megfelelően nyelvezte emocionális volt, amikor hazafias érzelmeit fejezte ki. A tudományban viszont az emócionálitást kikapcsolta.”⁶ De nem nehéz megérteni, mennyire átélhette Trianon tragédiáját ő, aki Erdélyben nevelkedett, Budapesten lett orvos, Pozsonyban vett részt az egyetem elindításában, és Zágrábban megtapasztalhatta a régi Magyarország és a Monarchia szélesebb világát.

Az egyetemről ezt írja Benke József: „A keresztény nemzeti gondolat mélyen gyökerezett az orvosi kar olyan kiemelkedő professzorainak a tevékenységében, mint... Heim Pál, Neuber Ernő, Pekár Mihály, Reuter Camillo... és mások.”⁷ Van nálam egy fénykép, amelyen egy kertben barátságosan egymás mellett áll Entz, Reuter, Pekár, Heim és ifj. Imre. (2. kép)

Míg ő Pécsen tevékenykedik, felesége Gyarmaton vagy Budapesten az anyósánál lakik, és közben megszületik második gyermekük, akit Carmen névre kereszteltek. Dédanyám 1925-ben érkezik meg Pécsre gyermekeivel, a Rét utcai szolgálati lakásba. Korábban a Rét utcai Elme- és Idegklinika közkórház volt. Az új klinika nagy, kétemeletes épület magas szuterinnal, körülötte óriási kert. A felszerelése hiányos, nem voltak műszerek, ezért csak anyaggyűjtésre tudtak berendezkedni. A kertből született meg az arborétum és az egyetem virágkertészete. Egy 1925-ös fényképen a klinika előtt egy hatalmas, szépen megművelt zöldségekert látszik.

2. kép

Kollegákkal (balról jobbra: Entz, Reuter, Pekár, Heim, ifj. Imre)

5 REUTER 1933.

6 JAKAB é. n.

7 BENKE 2000. 158–159.

„A család egy tágas, 3 szobás szolgálati lakást kapott (fszt. 1.), cselédet nem tartottak, hisz’ ott volt a klinikai személyzet. Nagyanyám (ifj. Reuter Camilloné) egy nagyon szép lakásra emlékezett vissza. A gyerekek a kertben játszhattak, itt nőttek fel. Mikor nagy-nagynénémet (dr. Reuter Carmen) megkérdeztem, mosolyogva emlékezett vissza játékaikra. Hatalmas kert volt, dédapám arborétummá alakította, sokszor hoztak állatokat nekik. Egyszer egy törött szárnyú gólyát is, amelyet megszelídítettek, az ölükbe ült. Kutyájuk is volt. A betegek az elkerített udvarokban játszottak.

A klinikát a pécsiek bolondokházának hívták. Szólás lett a városban, ha valakit el akartak küldeni: Menjen csak a Reuterhez.” (RF) (3. kép)

3. kép

Reuter Camillo és családja az 1920-as évek végén az Idegklinikában lévő lakásban

Nagyapám egyetlen, szép, vallomásos emlékezését a *Pécsi Napló* 1926. április 4-i számában találtam. Ekkor 52 éves. Meglepő, milyen szeretettel, nosztalgiával, elégikusan idézi fel emlékeit, és megfogalmazza hivatásának ars poeticáját is, érdemes az egészet újra közölni:

„Igen tisztelt Szerkesztő Úr! Szerkesztő Úr tudja legjobban, mily nehezen szántam magam reá, hogy magamról írjak. Nem szeretek magamról beszéltetni, még kevésbé magamról beszélni. Kontemplatív ember vagyok s ezért inkább messziről szeretem az emberek tülekedését nézni. Nagyon szeretek mosolyogni s erre ilyenkor elég alkalom nyílik. Csuda ez a világ uram s még csudálatosabbak az emberek.

Emberi sors. Mi mindent rejt ez a két szó magában. Talán az is a sors véletlenei közé tartozik, hogy bányavárosban születtem s most éltem delelőjén túl megint bányavárosban élek. Most is magam előtt látom a rescabányai kohókat és bányákat, az aninai völgyet hegymagasságu szénhányóival, hallok a delet jelző pörölyütéseket a palló deszkán, visszaidézem emlékembe az anina-oravicai vasút páratlan szépségeit, tizenhárom alagutjával és kilenc viaduktjával, orgonával lilán borított szikláival, merész kanyarulataival versenyzik a Semmeringgel – és milyen kevesen ismerik. A gondtalan gyermekkor arannyal vonja be az emléket.

De hallok a bányák vasbikáinak vészes bugását, a völgyek oldaláról százszorosan visszaverődni. 'Szerencsétlenség történt a bányában!' A különben csendes kolónia népe künnt nyüzsgő az utcán, mintha valaki a hangyabolyt megpiszkálja. Jajveszékeltő asszonyok, síró gyerekek rohannak – a férfiak mind a bányában. Rettenetes bizonytalanság mindenkinek az arcán. Fölköltik a pihenő férfiakat, kik komor arccal elszántan indulnak szomorú kötelességüket teljesíteni – bajtársakat megsegíteni. Talán ők is ottmaradnak, de egy arcizmuk sem rándul meg. 'Jó szerencsét' s már is elnyeli őket a föld. A bányász tudja kötelességét, hisz lehet, hogy holnap ő szorul bajtársaira. A gyermek már a levegővel szívja be a kötelességtudást és ezért tudja elviselni a bányász nehéz sorsát. Ez is emberi sors.

A természet ölné lehet a természet szeretetét megtanulni. Apám izig-vérig természettudós volt s ez átment a gyermekek vérébe is. Házunk muzeuma volt az ásványoknak, kőzeteknek és kőületeknek. Szerény viszonyok között éltünk de boldogok voltunk. Legnagyobb boldogságom mégis az volt, ha atyám magával vitt a hegyek közé, megtanultam a kövekkel, fűvekkel és állatokkal beszélni. Atyám magyarázott, én pedig igyekeztem őt megérteni. Mindez mély nyomot hagyott lelkemben s innen életemnek egy másik vonása, hogy szeretem a természetet. De innen van az is, hogy sohasem unatkozom.

Mégis, hogy lettem én orvos. Hát ugy hogy volt egy házi orvosunk, igazi jó doktor bácsi – Engel Sándor dr., az isten nyugasztalja – a kinek a modora, viselkedése annyira hatott rám, hogy már akkor mint gyermek 'doktor bácsi' akartam lenni. Mily egyszerű és mégis csudálatos. Így dönthetik el néha gyermekkori benyomások az ember sorsát. És ma sem bántam meg, ha még egyszer a világra jönnék, megint csak orvos lennék. Talán ez a legemberibb hivatás: gnoti szeauton.

Elmeorvos! milyen érdekes foglalkozás mondják a laikusok. Még nem vert meg egy olyan bolond, kérdik orvostársaim. A laikusoknak igazuk van, de nem úgy, ahogy ők képzelik. Rengeteg fáradtság és tapasztalat kell ahhoz, hogy a foglalkozásunk érdekességét megtaláljuk. Ha valahol az életben különösen az orvostudományban individualizálni kell, hát itt kell. Minden ember, minden betegünk egy külön tanulmányt kíván. Mert csak az lehet jó elmeorvos, aki

minden betegének lelkébe beleélni tudja magát. Mindenki tudja magáról, hogy mily nehéz más ember lelkéhez a kulcsot megtalálni, hát még egy zavart lelkü emberéhez. Az önuralom és az önmegtágadás maximuma szükséges hozzá. Mindent meg kell érteni, hogy mindent meg tudjunk bocsájtani. Mert az emberekkel való érintkezésben is mennyi megbocsájtásra van szükség. Megértjük az alacsony lelkek kicsiny játékait és a mélyen érző emberek lelki viharait – hisz ez az emberi.

Orvostársaimnak pedig azt válaszolom, hogy nem. Elhibetik nekem, hogy sokkal veszedelmesebbek a szabadon járó emberek, mint az én betegeim. Aki egyszer látta azt a ragaszkodást, amellyel a mi betegeink orvosaihoz ragaszkodnak, ezt meg is fogja érteni. Ép úgy mint az emberekkel bánni kell tudnunk, ép úgy vagyunk a betegeinkkel is. A bánásmódtól függ minden. Hallgatóimnak azt szoktam mondani, ha valahol, hát itt áll az a mondás: 'Jó orvos csak jó ember lehet'. Meg is van érte a köszönet. Semmiféle beteg nem oly hálás, mint a meggyógyult elmebajos. De a legzavartabb beteg betegségében is a jótevőjét látja az orvosban, akiben megbizhatik. Csak szeretni kell a beteget, lehet is. Az emberi lélek minden gyarlósága mellett is sok szépséget rejteget, csak meg kell találni. Ez az orvosi optimizmus és idealizmus alapja.

*És itt van a tanulság amit életemből levonhatok s a fiatalságnak is odakiálthatok: Soha se vesztisd el optimizmusodat és idealizmusodat!*⁸

„Dédapám szerint a betegeket nem szabad mozgásukban korlátozni, színházba, moziba viszi őket, zenét hallgattat velük. Foglalkoztatási terápiát szervez műhelyekben, kertészetben, háztartásban. Betegeivel nagyon emberségesen bánt, szelint az a jó orvos, aki szereti a betegeit. Nagyanyám mesélte, hogy egyik páciensének, aki asztalosmester volt, külön műhelyt alakított ki, ahol szabadon dolgozhatott. Talán ezért is néztek dédapámra furcsán a városban. Dédapám a terápiában elődeihez képest óriásit haladt előre. Az volt a véleménye, hogy egy ország fejlettségét az jelzi, hogyan bánnak a gyengébb tehetségűekkel.” (RF)

1926 januárjában Budapesten az országos kongresszuson *Az elmekórtan múltja, jelene és jövő fejlődésének biztosítása hazánkban* c. előadásával lépett fel. Szerinte Moravcsik Ernő Emil volt az új elmeorvosi tudomány, a pszichiátria megalapítója hazánkban. „*Ma már az elmekórtan egész külön studium, ez maga egész embert kíván*”. Kraepelint követi, a szigorúan klinikai észlelést tartja szükségesnek. Nálunk azonban a pszichiátriai betegek ügye „*mostoha elbánásban részesül*”, s a vidéki elmeosztályok hihetetlenül alacsony nívójúak voltak. Fontos javaslatokat tesz, többek közt szükségesnek tartja, hogy tanítsanak minden orvosi egyetemen pszichiátriát, dotálják a laboratóriumokat, könyvtárakat, külföldi tanulmányutakat, és a klinikai állások betöltéséhez kívánják meg a szakképzettséget.⁹

Tevékenységének legfontosabb része természetesen orvosi, pszichiátriai munkája, amelyről sajnos keveset tudunk, mégis ma a legtöbben ennek termésével, a betegek megőrzött alkotásaival foglalkoznak. Ugyanis a klinikán a páciensek egyfajta alkotó, támogató légkörben éltek, vagy legalábbis nagyapám sokakat megelőzve hagyta kibontakozni a betegek ilyen aktivitását. Valószínűleg itt is alkalmazhatjuk nézetét, amelyet egy anekdota fejez ki a legtalálóbban: „*A természet a legjobb orvos – szokta volt mondani. – Egyfelől növé-*

⁸ Pécsi Napló 1926. április 4., melléklet 11.

⁹ REUTER 1926.

nyeivel gyógyítja a betegségek háromnegyedét, másfelől sosem mond rosszat más orvosokra”.¹⁰ Nem szükséges tehát mindenáron beavatkozni a gyógyulási folyamatba.

Nagyapám maga nem próbálkozott művészettel, de különböző dokumentumokból láthatjuk, hogy a képzőművészethez, irodalomhoz nagyon vonzódott. Azt hiszem, Goethe volt a kedves írója, akit természetesen németül olvasott. A kortárs magyar irodalmat figyelemmel kísérte, rengeteg szépirodalmi művet vásárolt. A képzőművészet is mindig érdeklődése előterében állt, és megrendelőként, vevőként jelentkezett évtizedeken át.

Már Zágrábban, a katonai kórházban készítettek rajzokat, grafikákat a betegei, sőt karikatúrákat is nagyapámról, tisztekről, ami azt mutatja, hogy meglehetősen emberséges viszonyban állt kezeljeivel. A pécsi klinikán pedig kiteljesedett a kézműves tevékenység, és ezekből az évtizedekből kb. 2000 rajz, grafika, festmény maradt meg, amelyet ma a pécsi Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika gyűjteményében őriznek. A család is őriz néhány ajándéktárgyat a betegektől. Nálam van pl. egy tortatál, amelynek üveglapja alatt 2–300 darab, 6 féle lepkeszárnyból raktak ki geometrikus mintát. Egy karikatúrán pedig (tempera, 9x16cm) nagyapám áll könyvekkel a karjai alatt, mögötte könyvespolc és egy ölelkező aktpárt ábrázoló gipszszobor.

A képgyűjtemény jelentőségére fokozatosan figyeltek föl. Dr. Jakab Irén 1956-ban németül és franciául közölt egy válogatást a képgyűjteményből a diagnózisokkal együtt, s ez a könyv 1998-ban *Képi kifejezés a pszichiátriában* címmel magyarul is megjelent.¹¹ Jakab Irén ezt írja: „Reuter professzor pszichiáter és egyben műértő volt, aki a páciensei alkotásai iránt nagy érdeklődést tanúsított.”¹² Egy emlékezésben pedig így ír: „fenomenológiai leírásai tökéletesek, részletesek, precízek és nagyon tudományosak.”¹³

1997. szeptember 8-án este az MTV 1 *Ötszemközt* című műsorában Vitray Tamás beszélgetett dr. Jakab Irén professzorral, aki akkor a harvardi egyetem tanára, és pszichiáter volt Pittsburgh-ben. Környey professzor tanítványa volt, 1959-ben ment nyugatra.¹⁴ Rendkívülinek nevezte ezt a gyűjteményt, aranybányának, amely példátlan volt abban az időben.

A rendszerváltás után indult meg a gyűjtemény rendszeresebb tudományos áttekin-tése, többek között foglalkozott vele Trixler Mátyás, Jádi Ferenc, Tényi Tamás és Simon Mária. A nyilvánosság elé is kerültek művek, 2010-ben Pécsen, 2011-ben Brüsszelben, 2014-ben Budapesten a Tárt Kapu Galériában nyílt tárlat a válogatásból. Dr. Hárdi István a kiállítás budapesti megnyitóján arról is beszélt, látható, hogy a pécsi klinikán humánus, kedvező légkörben alkothattak a betegek, bátran, szabadon kifejezhették magukat. Sajnálatos, mondta, hogy alig tudunk valamit a konkrét körülményekről, dr. Reuter munkájáról.

Sajnos a család sem őrzött meg sok emléket a klinikai évekről. Nyilván fontos, hogy nagyapám és családja ott lakott a klinikán több mint 20 évig, a betegek közelében. Van-nak fényképek a '20-as évekből, a gyerekek ott játszottak a klinika kertjében, családi

¹⁰ SZ. KONCZ 2008. 5.

¹¹ JAKAB 1998.

¹² JAKAB 1998. 25.

¹³ JAKAB é. n.

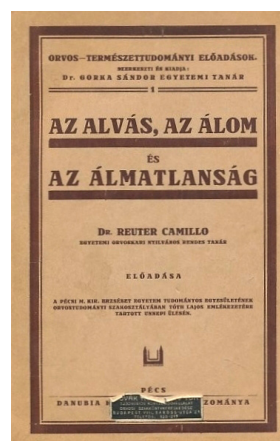
¹⁴ TÉNYI 1991.

légkör lehetett az intézményben. Istók László, az egyik ismert alkotó beteg rajzsorozatot készített az „agyprofesszorról” és családjáról, a feliraton azonosítja őket egy-egy sztárral, pl. Reuter Camillóné: Lóth Ila, nagyapámat Ramonnak nevezi (a felirat: Reuter Ramon Camillo ártatlan gyermekei körében). Nagyanyámnak ajánlott olajfestménye a *Madonna*. Dr. Jakab könyvében olvashatjuk, hogy Istók az ápolóktól folyóiratokat kért, hogy a futurista stílust tanulmányozza. A diagnózisokból látható, hogy nagyapám nagyon közvetlen, párbeszédés, mindennapi figyelő-értő kapcsolatban állt a betegeivel.

Jakab Irén könyvének 2. esete, L. L. 1938-ban viszont ilyen levelet írt: „*Excellencia! Professzor úr! ... Hogyha az összes lények a földön semmit sem jelentenek ennek az istenségnek, az nem jelenti azt, hogy egy tiszt, mint ön, Excellencia, aki magas pozícióban van egy hasonló intézetnek a feje, ne láthatná a szerencsétlenségeket, amik a szeme előtt folynak, az embertelenséget és igazságtalanságot, ami az ember szemébe ugrik...*”¹⁵ Egyértelmű, hogy nagyapám mint a klinika igazgatója komoly hatalmi pozíciót bírt az intézményben és az intézmény formálásában. Egy korábbi leveléből már láthattuk, hogy a feletteseivel (a kormány megbízottal) is szembeszállt tervei megvalósítása érdekében. Egy vidéki kisvárosban hozott létre egy meglehetősen nagy komplexumot, egy klinikát arborétummal, virág- és zöldségkertetekkel, műhelyekkel, istállókkal, és ezeknek nagy részét személyesen irányította.

Valószínűleg a '30-as években írta egyoldalas kis hozzászólását egy névtelenül hagyott előadóhoz *Az elmebajosok világából* címmel, amelyből tőle magától tudhatunk meg néhány konkrétumot: „*Ma már minden állam kultúrájának fokmérője az elmebajosok ellátásának mikéntje. Az elmeógyógyító intézetek rendszeren nagy parkokban álló épületek, melyeknek berendezése az intézeten belül a betegek mozgási szabadságát nem korlátozza. Sőt a nem antisocialis betegeknek még az intézeten kívül is szabadságot biztosítunk, kimenőket kaphatnak, látogatásokat tehetnek, színházba, moziba mehetnek. Igen fontos szerepet játszik a foglalkoztatási terapia, műhelyekben, mezőgazdaságban, és a háztartásban foglalkoztatjuk őket... Igen elterjedt nálunk a családi ápolási rendszer, ahol a betegeket arra vállalkozó családokhoz kiadják s ott az állam csekély ápolási díjat is fizet, a család pedig munkaerőt nyer.*” (Kézirat, é. n.)

Reuter írásai megmarad a korábbi témáinál. 1934-ben az egyetem tudományos egyesületében tartott előadást *Az alvás, az álom és az álmatlanság* címmel, s ez kis füzet alakban meg is jelent.¹⁶ (4. kép) Az előadásban először vázlatosan ismertette az állatok alvási szokásait (betűhív idézetek következnek). Pl. a „*lepkék ágakra akaszkodva alszanak, nappali lepkék este 5-6 órától másnap délelőtt 9-10 óráig, éjjeli lepkék reggel 9-10 órától estig, átlag 16 órát alszanak. A svábbogár olyan mélyen alszik, hogy háttára lehet fordítani anélkül, hogy felébredne.*” Aztán áttér az alvási szükségletre, fiziológiai állapotra. „*Tudjuk, hogy a lovak állva, madarak ágon ülve, gólyák féllábon alszanak, a szarvasmarha fejét nem hajtja le alvás közben és kérődzik, katonák menetelve alsznak, lovasok lóháton, a kocsis a bakon alszik, ami szintén csak úgy*

4. kép
Könyvének címlapja

¹⁵ JAKAB 1998. 42.

¹⁶ REUTER 1934.

érthető, hogy a megfelelő izmok álomban is működnek, az egyensúly fönntartása nem szenved.” Hivatkozik amerikai, német, magyar, bécsi, prágai, zürichi, kolozsvári kísérletekre, vizsgálatokra. „Ismeretes, hogy a náthánk alvás közben megszűnik, mert a nyálkamirigyek nem működnek, míg fölébredéskor újra jelentkezik a nátha.” Az esőgiliszta nálunk „ha nyáron kiszárad a föld, nyári alvásban megmarad, míg az első esőre felébred.” Ezután rátér az ingerkirekesztésre és az elmeműködésre.

Az alvásnak két típusa van: „az első typus az alvóknak az a csoportja, akik gyorsan alusznak el. Az alvás első vagy második órájában éri el legnagyobb mélységét, de ezen a fokon csak rövid ideig marad, az alvás lassan mindinkább felületessé válik, egész a fölébredésig. Ezek az egészséges, jó alvók, akik reggel teljes frissességgel ébrednek, teljes munkaképességüket visszakapták s ezt csak estefelé veszti el ismét. Az élet is ezt a tyпуст vette irányadónak be rendezéseiben, a délelőtti tanítás, hivatal, munka-beosztás, katonaság munkarendje erre van alapítva.” A másik típus az alvás legnagyobb mélységét reggel felé éri el. „A mai embernek és így a gyerekek is mindinkább a városokban való tömörülése ezt az alvótyпуст szaporítja, a városi embernek esti mulatozásai, kávéház, színház, mozi ennek következménye, de ennek fejlesztője is. Különösen azonban fejlesztője lesz a rádió, mert még éjfélkor is akar valamilyen állomást fogni.”

Áttekinti az alvási zavarokat, azután az álom jelenségével foglalkozik. „Az álom mindig egyéni is, ahány ember, annyiféle álom. Azután nem is magát az álmodót ismerjük, hanem csak azt, amire belőle emlékszünk s ez nagyon eltér az eredeti álomtól, néha nincs is kellő kifejezésünk rá és még amire emlékszünk, azt sem tudjuk helyesen úgy visszaadni, mint ahogy azt álomban átéljük... Többségben a kellemetlen álmok vannak, ezekben a félelem szerepel többnyire, az ön fenntartási ösztönünk fontosságának megfelelően, így veszedelmes helyzetekből nem tudunk menekülni, megtámadnak, üldöznek, feneketlen mélységekbe zuhanunk... lehetnek kellemes álmaink is, amikor súlyunkat veszítve magasba szállunk, könnyen és a biztonság érzésével nehéz kérdéseket oldunk meg, az anya örül álmában viszontlátott elhalt gyermekének...”

Teljesen elhibázott Freudnak az a tanítása, hogy álmainkban többnyire vágyaink teljesülnek és azoknak sexualis eredetük van, álomfejtései pedig egyenesen az álomkönyvek ostobaságaival egyenértékűek, komolyan nem vehetők (Hoche). Nagyon helyes hasonlattal él Hoche, midőn azt mondja, hogy az álomban a magunk gondolatainak nézői vagyunk, egyszerre vagyunk a színpadon és a nézőtérén. Énünk nem szabályozza, nem ellenőrzi gondolatainkat...”

A következő részben az alvás magyarázatával foglalkozik, ismerteti Lechner, Durham, Preyer, Legendre és Piéron, Mosso, Pflüger, Zondek, Mauthner, Wernicke, Economo, Hess, Demole, L. R. Müller, Pawlow, Molitor és Pick elméletét, vizsgálatát. Az előadás utolsó részében arra a kérdésre, hogyan lehet jól aludni, gyakorlatias, egyszerű válaszokat ad. „Zavarja az elalvást a napi események átgondolása, vagy a másnapi programcsinálás, egyáltalában pedig a gondok. Ez ellen legjobb az olvasás, ha a megfelelő könyvet eltaláljuk, akkor csakhamar elterelődik a figyelem az alvásról vagy a gondokról s az alvás önként következik be.” Biztos vagyok benne, hogy a nagyapámnak ez a saját módszere volt.

A füzet 32 oldalas, a végén a szakirodalmi jegyzék 41 szerzőt sorol fel 42 művel, a saját példányomban nagyapám (az alig olvasható) kézírásával még kettőt hozzáfűzött. 35 könyv, illetve cikk, szócikk német nyelvű, egy francia, 6 magyar. Közülük 4 írás 1900 és

1910 között jelent meg, 10 jelent meg 1911 és 1920 között, 14 írás 1921 és 1930 között, 8 pedig 1930 után (egy jelent még meg 1888-ban, a többi év nélkül). Tehát gazdag és meglehetősen korszerű szakirodalomra támaszkodott. Valószínű, hogy a könyveket, lexikonokat saját maga szerezte be saját könyvtára részére.

Már Moravcsik is kiemelte jártasságát a szakirodalomban az 1910-es évek elején. Környey István 1954-ben „*rendkívül széles olvasottságú szakembernek*” nevezi,¹⁷ Jakab Irén pedig úgy emlékezett rá halála után, hogy „*hatalmas irodalmi ismerete volt. Idézte az irodalmat, pontosan, precízen, szerzőket és dátumokat*”.¹⁸ Ő is és kollégái is törekedtek a minél szélesebb nemzetközi kitekintésre. Dr. Entz Béla például 1936 júniusában New York-ból küldött lapot: „*Nagyon sok érdekes és szép dolgot láttam, sajnos azt is, hogy az öreg Európa lassan-lassan lemarad a versenyben.*” (Levél a család tulajdonában.)

1936-ban 3 évre kinevezték az Országos Szakorvosképesítő Vizsgabizottság tagjává. 1937-ben *A gyöngye tehetségű gyermekekről* címmel tartott előadást a Magyar Tanítók Szabadegyetemén, s ez kötetben is megjelent. A különlenyomat 4 lap. Az előadás inkább csak tárgyyszerű ismertetés, osztályozás, de jól látható Reuter Camillo tájékozottsága, szociális érzékenysége, segítőkészsége. A bevezetőben ezt mondja: „... *felületes szemléléssel gyakran rossz szokásnak, lustaságnak, rosszaságnak, dacosságnak nézik a szülők, nevelők és orvosok is a gyermeknek viselkedési sajátosságait, holott közelebbről szemlélve azokat, kórosaknak, ahogyan mondani szokás, idegeseknek fogják felismerni. És így érthetők azok a nehézségek is, amikkel az ilyen gyermeknek a nevelése jár. Úgy a szülők, mint a tanítók részéről nagy figyelmet, türelmet és különös elbánást kíván.*” A gyerekek megértése, a tanítók iránti tisztelet, jó pedagógiai érzék olvasható ki a rövid előadásból.

„Egyik ismerője azt mondta róla, amennyit tevékenykedett más társadalmi közösségekben a városban, ahhoz képest keveset alkotott az orvostudomány terén. De ezt nem érzem elfogadhatónak, mert igaz, hogy nagyon sokat foglalkozott a természettel is, de az orvostudományban is vannak eredményei. A II. világháború előtt hívják a pesti egyetemre is, de nem fogadja el, hű akart maradni a pécsi egyetemhez. Meglepődtem, milyen dicsérő szavakat olvastam dédapámról dr. Benke József és dr. Tényi Tamás írásaiban. Dr. Tényi Tamás nagy pszichiáternek nevezi, az ő hatására lett orvos. „*Számos, a mai klinikum számára is hasznos megfigyelést tesz, tapasztalatokat közöl*” – írja róla.¹⁹

Reuter Camillo lánya, dr. Reuter Carmen (aki 1942-ben kitüntetéssel szigorlatozott az orvosi karon) mesélte, hogy diákjai félték tőle, mert szigorú volt, megkövetelte a tudást. A külsőségekre is adott, nála nem mehetett akárki akárhogy az órákra. Ugyanakkor nem hagyta, hogy érzelmei befolyásolják, mindenkivel igazságosan bánt. Kollégáit nem engedte közel magához, inkább zárkózott ember volt, az igazi barátait a Mecsek Egyesületben találta meg.” (RF)

Az egyetem történetéről már tehetünk néhány megállapítást. Az első 10 éve azzal telt el, hogy megtelepedése és felszerelése biztosítva legyen. Környey István professzor 1954-ben ezt írta a klinika könyvtáráról: „*Reuter tanár működése idején az ország egyik legjobb*

¹⁷ JAKAB É. N.

¹⁸ JAKAB É. N.

¹⁹ TÉNYI É. N.

szakkönyvtárává alakult ki.”²⁰ 1929 és 1933 között a gazdasági válság derékba törte a fejlesztési terveket. 1934/35-től kezdődik újra a fejlesztés. Az orvosi kar megalakulásának 20. évfordulóján pedig Pekár már idézett körlevelében írja: „büszkén nézhetünk vissza, mert nem dolgoztunk hiába. Ugy érzem, ez az orvoskar már nem fog megszűnni és talán századok multán is hirdetni fogja a magyar orvostudomány és a magyar fenn maradás dicsőségét. A nehéz napok összekovácsolták lelkeinket”. (1938. április 12.)

A korszak súlyos problémái nem maradhattak az egyetem falain kívül. Már idézett levelében régi, zágrábi kollégája, dr. Mandl Rezső segítségért fordul hozzá, orvosi bizonyítványt kér: „az én betegségem, amely először zágrábi katonai szolgálatom alatt jelentkezett, sajnos, még fennáll, jelenleg pedig az orvosszocializálás óta olyan leírhatatlan nyomorba jutottam, hogy mint állástalan orvos hadirokkantságomra való hivatkozással sem kapok állást... jó lelkére és könyörületességére apellálok... végre vége szakadhasson eme emberhez nem illő és leírhatatlan nyomoromnak, amelytől betegségi állapotom megjavulását is várom!... hálás tanítványa és egykori bajtársa”. (Levél a család birtokában, 1937. március 30.)

Az 1937. év az orvosi karon is baljós eseményekkel kezdődött „Február 24-én három zsidó vallású orvosdoktor-jelölt jelenik meg az avatási szertartáson, de a fenyegető közhangulat miatt a rektor javaslatára nem vesznek azon részt. Az egyetem rektora elrejtí őket, rájuk zárja az ajtót. A feldühödött tüntetők a lezárt ajtót feltörik és mintegy százan nekiesnek a három védtelen zsidó kollégának. De ezzel még nem elégszenek meg. Az avatóünnepély nézői között felfedeznek 5 zsidó diákot és azokat is véresre verik.”²¹

1941. december 15-én dr. Hal József tisztii főorvosnak ír levelet. Szerinte két beteget ok nélkül küldtek az elmeklinikára. Nagyapám éles hangon bírálja a két beutaló orvost: „Nagyon kérnélek ezeket az urakat figyelmeztetni, hogy jobban teljesítsék kötelességüket, különben kénytelen leszek hivatalosan eljárni ellenük, mert az mégsem járja, hogy teljesen ártatlan embereket személyes szabadságuktól megfosssunk. Különben most kérem be éppen a kir. járásbíró urat, hogy megnézzze az eseteket.” Ez egy öntudatos, törvénytisztelő polgár és hivatását becsülettel végző orvos hangja. (Levél a család birtokában.)

A tantestület közös, elismert értékeit fejezheti ki nagyapámnak az egyetemi kollégák előtt mondott búcsúbeszéde régi tanártársáról, Gorka Sándorról, aki 1945. április 10-én halt meg: „Gorka Sándor itthagytá nekünk 'A mai biológia vilásképe' című munkáját, mely az ő agyvelejének hatalmas elméjüve, – a természettudományi világnézetnek logikus összefoglalása, az igazi természettudósnak hitvallása, hatalmas gondolatokban gazdag hagyatéka... Gorka Sándor kitűnő előadó volt. Polyhistor tudásával lebilincselte hallgatóságát. Hallgatói rajongtak érte. Ritka jó pedagógus volt, aki közelférközött hallgatóihoz. Munkabírása bámulatra méltó volt...” (Kézirat, é. n.)

²⁰ BENKE 2000. 285.

²¹ SCHWEITZER 1966. 105–106.

FORRÁSOK

A Reuter-család tulajdonában álló iratok és levelezés

RF Reuter Fanni kézirata

IRODALOM

- BENKE 2000 BENKE József: *Egyetemünk története*. Pécs, 2000.
- JAKAB 1998 JAKAB Irén: *Képi kifejezés a pszichiátriában. Pszichiátriai és művészeti elemzés*. Budapest, 1998.
- JAKAB é.n. JAKAB Irén: *Reuter Camillo (1874–1954)*. http://psychiatry.pote.hu/html/jakab_reuter.html [2015.05.20.]
- REUTER 1926 REUTER Camillo: Elmekórtan. In: *A Magyar Természet-, Orvos-, Technikai- és Mezőgazdaságtudományi Országos Kongresszus referátumai: az egyes tudományágak multja, jelene és jövő feladatai*. Szerk. dr. GORKA Sándor. Budapest, [1926]. 227–229.
- REUTER 1933 REUTER Camillo: Az orvostudományi kar 1925–26. tanévi dékánjának tanévmegnyitó beszéde. In: *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1925/26. tanévi irataiból*. Pécs, 1933. 44–46.
- REUTER 1934 REUTER Camillo: *Az alvás, az álom és az álmatlanság*. Budapest, 1934. (*Orvos-természettudományi előadások 1.*)
- REUTER 1938 REUTER Camillo: *A gyöngetehetségű gyerekekről*. Budapest, 1938. (*Magyar tanítók könyvtára 2.*)
- SZ. KONCZ 2008 SZ. KONCZ István: *Gyógyító mosoly*. Pécs, 2008.
- TÉNYI é.n. TÉNYI Tamás: *Emlékezés Reuter Camillóra (1874–1954)*. http://psychiatry.pote.hu/html/tenyi_reuter.html [2015.05.20.]
- TÉNYI 1991 TÉNYI Tamás: Jakab Irén psychopathológiai művészetkutatása. *Orvosi Hetilap*, 132. (1991) 315–316.
- SCHWEITZER 1966 SCHWEITZER József: *A pécsi izraelita hitközség története*. Budapest, 1966.

KÉPEKJEGYZÉK

1. kép A család tulajdonában
2. kép A család tulajdonában
3. kép A család tulajdonában
4. kép (<http://www.regikonyvek.hu>) [2015.06.24.]